"JIMJITLIK" ROMANIDA TOLIBJON OBRAZI: VIJDON VA HAQIQAT TO'QNASHUVI

Donaboyeva Shahruzoda
Termiz davlat pedagogika instituti
O'zbek tili va adabiyoti yo'nalishi magistranti
shahruzodad@gmail.com

Annotatsiya: Mazkur maqolada O'zbekiston Qahramoni Said Ahmadning "Jimjitlik" romani markazida turuvchi Tolibjon obrazining badiiy-psixologik xususiyatlari, uning turg'unlik davri ijtimoiy muhitidagi o'rni va muallifning inson ma'naviyati haqidagi falsafiy qarashlari tadqiq etiladi. Qahramonning ichki kechinmalari, "jimjitlik" tushunchasining metaforik talqini va personajlar o'rtasidagi konfliktlar ilmiy nuqtayi nazardan tahlil qilingan.

Kalit so'zlar: Said Ahmad, "Jimjitlik", Tolibjon, Mirvali, turg'unlik davri (zastoy), badiiy psixologizm, ma'naviy isyon, ijtimoiy adolatsizlik, konseptual tahlil, milliy romanchilik.

XX asr o'zbek adabiyotining eng yirik namunalaridan biri bo'lgan "Jimjitlik" romani Said Ahmad ijodida alohida bosqichni tashkil etadi. Asar turg'unlik yillarining og'riqli nuqtalarini, jamiyatning ma'naviy tanazzuli va inson qalbining ushbu sharoitdagi kurashini mahorat bilan ochib beradi. Roman markazida turuvchi Tolibjon obrazi shunchaki bir qahramon emas, balki butun bir davrning vijdoni, uning og'rig'i va umidini ifodalovchi yirik badiiy timsoldir. Adabiyotshunoslikda Tolibjon obrazini o'rganish – bu davr va shaxs to'qnashuvining psixologik determinizmini o'rganish demakdir. Tolibjon — romandagi boshqa personajlardan o'zining ma'naviy butunligi bilan ajralib turadi. Uning xarakteri statik (o'zgarmas) ko'rinsa-da, aslida u tashqi bosimlar ostida

tobora murakkabroq ruhiy qatlamlarga ega bo‘lib boradi. U o‘zi yashayotgan muhitdagi yolg‘on, poraxo‘rlik va munofiqlikni ko‘ra turib, ularga ko‘nikishni istamaydi.

Yozuvchi Tolibjonni tasvirlashda uning “ichki hurligi”ga urg‘u beradi. U ijtimoiy jihatdan qanchalik siqib chiqarilmasin, o‘zining ma’naviy prinsiplaridan voz kechmaydi. Bu esa uni zamonaning “uddaburon” kimsalari, xususan, Mirvali uchun tushunarsiz va hatto xavfli personajga aylantiradi. Tolibjonning halolligi atrofdagilarning tubanligini ko‘rsatib turuvchi ko‘zgu vazifasini o‘taydi. Asar sarlavhasiga chiqarilgan “Jimjitlik” tushunchasi bevosita Tolibjon shaxsi bilan bog‘liq. Bu shunchaki ovozsizlik emas, balki qalbning, vijdonning va haqiqatning turg‘unlik qobig‘iga o‘ralgan holatidir. Tolibjon ko‘p gapirmaydi, ammo uning sukuti ortida ulkan isyon yotadi. Adabiyotshunos olimlar ta’kidlaganidek, Tolibjonning “jimjitligi” — bu ochiq maydonga chiqib baqira olmayotgan, ammo yolg‘on bilan murosa qilishni ham istamayotgan insonning fojiasi. Uning bu holati turg‘unlik davri o‘zbek ziyolilarining umumiy ruhiy holatini ifodalaydi. U o‘zining sadoqati va pokligi bilan jamiyatdagi shovqinli yolg‘onlarga qarshi turadi. oman kompozitsiyasida Tolibjon va Mirvali obrazlari o‘rtasidagi antiteza (zidlik) konfliktni harakatlantiruvchi asosiy kuchdir.

Mirvali: Turg‘unlik davrining mahsuli bo‘lib, moddiy boylik, mansab va hiyla-nayrang orqali o‘zini “muvaffaqiyatli” hisoblaydi.

Tolibjon: Ma’naviyatni moddiyatdan ustun qo‘yuvchi, vijdon amri bilan yashovchi shaxs.

Ushbu to‘qnashuv shunchaki ikki shaxs o‘rtasidagi nizo emas, balki ikki xil dunyoqarash — chirigan tizim va sobit insoniylik o‘rtasidagi kurashdir. Mirvali Tolibjonni moddiy jihatdan mag‘lub qilishi mumkin (tuhmat qilish, ishdan

haydatish), lekin uni ma'naviy jihatdan sindira olmaydi. Tolibjonning Shirmonxonga bo'lgan muhabbati asarda alohida o'rin tutadi. Bu muhabbat qahramonning qalbini tozalovchi, unga yashash uchun kuch beruvchi yagona nurli nuqtadir. Biroq turg'unlik muhiti bu sof tuyg'uni ham zaharli changallari orasiga oladi. Tolibjonning shaxsiy hayotidagi fojialar uning ijtimoiy qarashlari bilan chambarchas bog'liq. U o'z sevgisining halokati misolida jamiyatning qanchalik tubanlashib ketganini anglab yetadi. Said Ahmad qahramonning tushkunlik lahzalarini tasvirlashda psixologik tahlilning nozik usullaridan foydalangan. Tolibjonning xayollari orqali uning qanchalik katta ruhiy yukni ko'tarib yurganini his qilish mumkin. Said Ahmadning "Jimjitlik" romani va undagi Tolibjon obrazi o'zbek adabiyotining o'lmas merosidir. Tolibjon — har qanday qora kuchlar, adolatsizliklar qarshisida ham inson o'zligini saqlab qolishi shartligi haqidagi muallif g'oyasining mahsulidir. Xulosa qilib aytganda, Tolibjon obrazi: Insoniy qadr-qimmat va vijdonning yengilmasligini isbotlaydi. Turg'unlik davri illatlarini fosh etuvchi ma'naviy mezon bo'lib xizmat qiladi. Milliy xarakterning eng yaxshi fazilatlarini — sadoqat, sabr va poklikni o'zida mujassam etadi.

Bu obraz bugungi kun o'quvchisi uchun ham o'z ahamiyatini yo'qotmagan, chunki vijdon va nafs o'rtasidagi kurash barcha zamonlar uchun dolzarbdir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Said Ahmad. Jimjitlik (Roman). – Toshkent: G'ofur G'ulom nomidagi Adabiyot va san'at nashriyoti, 1988.
2. Sharafiddinov O. Iste'dod va mas'uliyat. – Toshkent: Adabiyot va san'at nashriyoti, 1990.
3. Karimov N. XX asr o'zbek adabiyoti manzaralari. – Toshkent: O'zbekiston, 2008.

4. Normatov U. Qalbning tiniq ko‘zgusi (Said Ahmad portretiga chizgilar). – Toshkent: Sharq, 2005.
5. Yo‘ldoshev Q. Yoniq so‘z. – Toshkent: Yangi asr avlodi, 2006.
6. Zunnunov A. O‘zbek adabiyoti tarixi. – Toshkent: O‘qituvchi, 2002.
7. Mardonova Lobar Umaraliyevna. (2024). TARIXIY MANBALARDA AMIR TEMUR OBRAZINING BADIIY TALQINLARI. IMRAS, 7(6), 56–60.
8. Zafariddin, Temirov, and Xujanova Nasiba. "The Triumph of Light Over Darkness." *American Journal of Research in Humanities and Social Sciences*, vol. 33, 20 Feb. 2025, pp. 34-37.
9. Dilshoda, A. (2025). MUHAMMAD YUSUF IJODINING ADABIYOTIMIZDA TUTGAN O ‘RNI. Global Science Review, 1(1), 388-392.
10. Xurramovna, Q. G., & To‘raqulovna, D. M. (2025, December). “FARHOD VA SHIRIN” DOSTONIDAGI ONOMOSTIK BIRLIKLARNING BADIIY-POETIK AHAMIYATI. In *INTERNATIONAL CONFERENCE ON SUPPORT OF MODERN SCIENCE AND INNOVATION*. (Vol. 1, No. 5, pp. 58-61).
11. Saidmuradova, S., & Madina, T. L. (2024). ALISHER NAVOIY SHE’RIYATI POETIKASI. *PEDAGOGS*, *57*(1), 147-152.
12. Farida, X., To’xtayeva, D., Murtazayeva, M., & Abdurahmonova, D. (2025). SAB’AI SAYYOR” DOSTONINING BOBLARI BO’YICHA TAVSIFI. *Shokh Articles Library*, *1*(2).